

JERZY DUDZIŃSKI

JAROSŁAW NARĘKIEWICZ

Uniwersytet Szczeciński

NOWE RELACJE CEN W HANDLU MIĘDZYNARODOWYM A EKSPORT KRAJÓW WSPÓLNOTY NIEPODLEGŁYCH PAŃSTW

Streszczenie

W artykule przedstawiono kierunki wpływu nowych relacji cen rynku międzynarodowego obserwowanych w XXI wieku na eksport krajów WNP. Wyniki badań wskazują, że struktura eksportu WNP (duży udział surowców) okazała się bardzo korzystnym czynnikiem rozwoju ich eksportu. W efekcie ceny w eksporcie (*unit value*) tych państw rosły w tempie ponad dwa razy wyższym od średniej światowej. Umożliwiło to – przy zbliżonej dynamice wolumenu wywozu państw WNP i światowego eksportu – uzyskanie ponad dwukrotnie wyższego tempa wzrostu wartości eksportu niż średnia światowa. Wspomniana struktura oddziaływała jednak w kierunku dezintegracji ugrupowania, ponieważ popyt na surowce i żywność pochodzi głównie z krajów trzecich (spoza WNP).

Słowa kluczowe: Wspólnota Niepodległych Państw, ceny światowe, cena a wolumen

Wprowadzenie

Ostatnie kilkanaście lat to okres znacznych przekształceń w strukturze handlu międzynarodowego, dokonujących się w dużej mierze pod wpływem zmian cen towarów będących przedmiotem wymiany. W odróżnieniu bowiem od obserwowanego przez praktycznie całą drugą połowę XX wieku zjawiska relatywnego wzrostu cen wyrobów przetworzonych i pogarszania się relacji cen na niekorzyść surowców i żywności – od początku obecnego stulecia można dostrzec odwró-

cenie się tej tendencji. W najnowszej literaturze z zakresu międzynarodowych stosunków ekonomicznych i raportach organizacji międzynarodowych podkreśla się fakt utrzymującego się już od dłuższego czasu (i prognozowanego także na najbliższe lata) zjawiska relatywnego wzrostu cen dóbr podstawowych (zwieranie się „nożyc cen”), czyli pojawienia się **nowych relacji cenowych**¹.

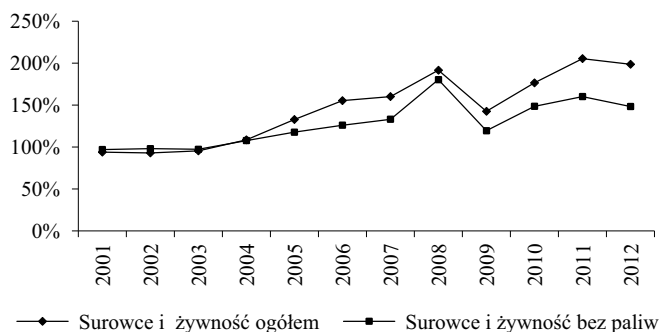
Wspomniany ruch cen nie pozostaje oczywiście bez wpływu na pozycję zajmowaną w gospodarce światowej i handlu międzynarodowym przez podstawowe grupy krajów (regiony ekonomiczne), a także na wyodrębniane w ramach tych grup kategorie i pojedyncze gospodarki. W publikacjach naukowych najczęściej prezentowane są wyniki badań dotyczących dwóch najważniejszych grup krajów, czyli rozwiniętych gospodarczo i rozwijających się, a stosunkowo niewiele uwagi poświęca się krajom transformacji gospodarczej. W obrębie tej ostatniej grupy warto jednak dostrzec kraje Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), ze względu na ich coraz większy potencjał gospodarczy i rosnący udział w handlu światowym.

Celem artykułu jest zbadanie wpływu zmian cen eksportowych i nowych relacji cenowych na wielkość i dynamikę eksportu państw należących do WNP w latach 2000–2011. W ramach analizy zwrócono również uwagę na oddziaływanie innych czynników, w tym zmian wolumenu eksportu, a także na przekształcenia w strukturze eksportu krajów WNP.

1. Ruch cen w handlu międzynarodowym na początku XXI wieku

W ostatnich dwóch dekadach obserwujemy zjawisko wyraźnego bezwzględnego, a także relatywnego (w stosunku do cen dóbr przetworzonych) wzrostu cen surowców i żywności w handlu międzynarodowym (por. rys. 1). Tendencja ta jest względnie trwała. Silny wzrost cen dóbr podstawowych – notowany w ujęciu bezwzględnym od 2003 roku (a relatywnie od 2004 r.) – został bowiem przerwany w ujęciu średniorocznym tylko raz – w 2009 roku. Od stycznia 2010 roku do kwietnia 2011 roku zanotowano dalszą silną wyżkę cen dóbr podstawowych. Po tym okresie nastąpiła jednak względna stabilizacja cen surowców i żywności, a także wyrobów przetworzonych.

¹ Szerzej na ten temat zob. J. Dudziński, *Proces zwierania się cen w handlu międzynarodowym i jego przyczyny*, w: *Gospodarka międzynarodowa i nowe trendy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 179, Poznań 2011, s. 45–56.

Rysunek 1. Relacje cen dóbr podstawowych do cen wyrobów przetworzonych w latach 2001–2012 (ceny wyrobów przetworzonych = 100)

Źródło: UNCTAD Statistical Database, <http://unctadstat.unctad.org> (12.02.2013); www.imf/external//np/res/commod/table1.pdf (12.02.2013).

Ukazane wyżej zależności zasługują na uwagę również dlatego, że w okresie bardzo wysokiej dynamiki cen surowców i żywności ceny dóbr przetworzonych (dominujących, jak wiadomo, w handlu międzynarodowym z udziałem około 65%) rosły w umiarkowanym tempie. W latach 2002–2008, a więc w okresie *boomu* surowcowego, ceny dóbr przetworzonych w eksporcie światowym (na bazie USD) wzrosły zaledwie o około 40%, a średnie ceny w łącznym eksporcie świata o około 60%². Sytuacja ta odbiega więc znacznie od występującej w latach 70. ubiegłego wieku. W tym ostatnim okresie notowano bowiem również bardzo wysoką dynamikę cen surowców i żywności, ale towarzyszyła jej silna inflacja o zasięgu światowym. W XXI wieku sytuacja kształtuje się jednak odmiennie, ponieważ przyspieszonego tempa wzrostu cen dóbr podstawowych nie można w żadnej mierze wiązać ze zjawiskiem wysokiej inflacji światowej. Ceny wyrobów przetworzonych (determinujących tempo inflacji) rosły bowiem w umiarkowanym tempie, a w 2012 roku – według wstępnych szacunków – wręcz bezwzględnie spadły (o 2,1%)³.

Umiarkowane tempo wzrostu cen dóbr przetworzonych było więc również przyczyną wspomnianej wydatnej poprawy relacji cen na korzyść dóbr podstawowych, czyli relatywnego (realnego) wzrostu cen surowców i żywności w handlu międzynarodowym. Wpłynęły na to – jak się wydaje – dwa stosunkowo nowe zjawiska, wiążące się z procesem globalizacji gospodarki światowej. Pierwsze

² UNCTAD Handbook of Statistics 2012, United Nations, New York–Geneva 2012, s. 234.

³ UNCTAD Statistical Database, <http://unctadstat.unctad.org> (12.02.2013).

– łączące się ze zmianami strukturalnymi zachodzącymi w światowym eksporcie, a wyrażające się w rosnącej roli eksportu dóbr przetworzonych, pochodzącego z krajów rozwijających się o niskich kosztach produkcji, jest silnie podkreślane w tak zwanej nowej geografii handlu rozwijanej przez P. Krugmana⁴. Uwidoczniło się ono już silnie w latach 90. ubiegłego wieku i stanowiło niewątpliwie podstawę pojawienia się wspomnianej poprawy relacji cen obserwowanej w tym okresie. Drugie – wiążące się z procesem deregulacji międzynarodowych rynków finansowych i wzmoczoną aktywnością inwestorów finansowych na rynkach surowcowych – wystąpiło ze szczególną siłą od połowy ubiegłej dekady. Wzmocniło ono znacznie wspomnianą tendencję swoistego zwierania się „nożyc cen” w handlu międzynarodowym na korzyść surowców i żywności.

Pierwsze zjawisko oddziaływało i nadal wpływa na relatywną obniżkę cen dóbr przetworzonych w eksporcie światowym. Drugie, przyczyniając się do wzrostu obrotów na międzynarodowych rynkach surowcowych i sprzyjając ich integracji z rynkami finansowymi, wzmocniło natomiast w drugiej połowie ubiegłej dekady proces wcześniej obserwowanego relatywnego wzrostu cen surowców i żywności.

2. Kraje Wspólnoty Niepodległych Państw i ich pozycja w handlu międzynarodowym

Wspólnota Niepodległych Państw powstała w wyniku porozumienia zawartego w grudniu 1991 roku przez 11 przywódców byłych republik związkowych ZSRR. Od początku była związkiem gospodarczo-polityczno-wojskowym, w swej istocie zbliżonym do formuły konfederacji, utworzonym w celu organizacji przestrzeni (politycznej i gospodarczej) powstałej po rozpadzie ZSRR. Choć porozumienie miało charakter otwarty dla pozostałych państw powstałych z byłych republik związkowych, a także dla innych państw, skład członkowski WNP nie uległ w zasadzie żadnym zmianom⁵. Obecnie należy do niej 11 państw: Azerbejdżan, Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Rosja, Tadżykistan,

⁴ Szerzej na ten temat zob. J. Dudziński, *Nowe relacje cen a kierunki przekształceń struktury współczesnego handlu międzynarodowego. Wyzwania gospodarki globalnej*. Prace i Materiały IHZ Uniwersytetu Gdańskiego nr 31, Gdańsk 2012, s. 744–754.

⁵ Por. R. Demjaniuk, *Priorytety państw członkowskich i układy regionalne w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach nr 89, Siedlce 2011, s. 164–165.

Turkmenistan, Uzbekistan i Ukraina⁶. Wspólnotę charakteryzuje bardzo duża rozpiętość skali potencjału gospodarczego państw członkowskich. Zdecydowanie najważniejszą rolę odgrywa Rosja, na którą przypadało w 2011 roku ponad 76% PKB i 66% eksportu całej Wspólnoty⁷. Z kolei Kirgistan, czyli najmniejsza gospodarka WNP, wytwarza PKB ponad 320 razy mniejszy niż Rosja (por. tab. 1).

Tabela 1. Produkt krajowy brutto i eksport krajów WNP w 2011 roku

Kraj	PKB		Eksport		Udział eksportu w PKB (%)
	mln USD	<i>per capita</i> USD	mln USD	<i>per capita</i> USD	
Armenia	10 251	3 307	1 316	426	12,8
Azerbejdżan	63 424	6 815	34 495	3 707	54,4
Białoruś	54 629	5 715	41 192	4 309	75,4
Kazachstan	184 766	11 401	88 273	5 447	47,8
Kirgistan	5 699	1 057	1 972	366	34,6
Mołdawia	6 977	1 974	2 217	627	31,8
Rosja	1841 119	12 890	521 968	3 654	28,4
Tadżykistan	6 524	935	1 257	180	19,3
Turkmenistan	29 306	5 740	13 000	5 767	44,4
Ukraina	167 082	3 697	68 394	1 512	40,9
Uzbekistan	45 341	1 633	13 254	477	29,2

Źródło: UNCTAD Statistical Database, <http://unctadstat.unctad.org> (12.02.2013).

W roku 1993 członkowie WNP podpisali deklarację o utworzeniu wspólnego rynku, czyli zapewnienia swobody przepływu towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Po upływie prawie dwudziestu lat od tego wydarzenia trudno jednak o jednoznaczną ocenę efektów działania WNP w sferze integracji (a właściwie reintegracji) gospodarczej krajów byłego ZSRR. Nie udało się bowiem doprowadzić do powstania jednolitego rynku i w najbliższej przyszłości jego funkcjonowanie na obszarze WNP wydaje się mało realne. W latach 90. minionego stulecia doszło nawet do gwałtownego osłabienia tradycyjnych więzi ekonomicznych krajów WNP. Również w pierwszych latach XXI wieku można było zaobser-

⁶ W październiku 1993 r. dokument o przystąpieniu do WNP podpisała Gruzja, ale po konflikcie z Rosją w sierpniu 2008 r. zdecydowała się z niej wystąpić. Oficjalnie jej członkostwo ustało po upływie roku, z dniem 18.08.2009 r. Z kolei Turkmenistan w 2005 r. zrezygnował z pełnego członkostwa i ma status państwa stowarzyszonego.

⁷ Szerzej na temat sytuacji gospodarczej Rosji po światowym kryzysie finansowo-gospodarczym z lat 2008–2009 zob. *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, IBRKK, Warszawa 2012, s. 91–99.

wować utrzymującą się w tym zakresie dość wyraźną tendencję spadkową (por. tab. A.1)⁸. Wydaje się to jednak zrozumiałe, a ponadto zgodne z teorią międzynarodowej integracji gospodarczej, ponieważ powstałe po rozpadzie ZSRR państwa nie były dla siebie atrakcyjnymi partnerami handlowymi ze względu na brak komplementarności struktur gospodarczych. Z powodu dość zbliżonej struktury towarowej eksportu (por. tab. A.2) po 1991 roku kraje WNP raczej konkurowały między sobą na rynkach krajów trzecich. Ponadto struktura ta uległa znacznemu pogorszeniu, co znalazło wyraz w spadku udziału wyrobów przemysłu przetwórczego w eksporcie praktycznie wszystkich jej członków⁹.

Tabela 2. Udział krajów WNP w światowym eksporcie w latach 2000–2011 (%)

Kraj	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
WNP ogółem	2,248	2,332	2,571	3,261	3,698	3,588	4,323
Armenia	0,005	0,006	0,009	0,009	0,009	0,006	0,007
Azerbejdżan	0,027	0,037	0,039	0,073	0,152	0,169	0,189
Białoruś	0,114	0,120	0,131	0,152	0,173	0,170	0,226
Kazachstan	0,137	0,144	0,175	0,265	0,341	0,345	0,485
Kirgistan	0,008	0,008	0,008	0,006	0,009	0,013	0,011
Mołdawia	0,007	0,009	0,010	0,010	0,010	0,010	0,012
Rosja	1,630	1,647	1,797	2,319	2,529	2,424	2,866
Tadżykistan	0,012	0,011	0,011	0,008	0,010	0,008	0,007
Turkmenistan	0,039	0,044	0,048	0,047	0,057	0,040	0,071
Ukraina	0,260	0,263	0,305	0,326	0,352	0,318	0,376
Uzbekistan	0,044	0,044	0,042	0,045	0,057	0,086	0,073

Źródło: jak pod tabelą 1.

Na obszarze WNP wykształciła się jednak struktura integracyjna, w której ramach powstały mniejsze, liczące po kilka krajów, struktury regionalne i organizacje. Niektóre z nich osiągnęły większy, choć daleki od ustaleń i oczekiwań, postęp w pogłębianiu procesu integracji¹⁰.

⁸ Tabele A.1–A.3 znajdują się w aneksie statystycznym.

⁹ Według niektórych autorów jedynym krajem WNP, któremu po rozpadzie ZSRR udało się uniknąć spadku udziału wyrobów przetworzonych w eksporcie, była Białoruś. Por. R.C. Shelburne, O. Pidufala, *Evolving Trade Patterns in the CIS: The Role of Manufacturing*, Discussion Papers Series, Geneva, September 2006, s. 5.

¹⁰ Szerzej na ten temat zob. K. Żołądkiewicz, *Specyfika porozumień integracyjnych na obszarze WNP*, w: *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, red. R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, PWE, Warszawa 2012, s. 307–310; R. Demjaniuk, *op.cit.*, s. 173–178.

Kraje WNP w ujęciu łącznym odgrywają stosunkowo niewielką rolę w eksporcie światowym, choć ich udział w latach 2000–2011 wzrósł z 2,3% do 4,3% (por. tab. 2). Wśród nich w zasadzie jedynym liczącym się dostawcą towarów na rynek międzynarodowy była Rosja, która zajęła w 2011 roku dziewiątą pozycję na liście światowych eksporterów. Warto podkreślić fakt, że Rosja dopiero w 2012 roku została członkiem Światowej Organizacji Handlu. Oprócz niej tylko czterech członowie WNP (Kazachstan, Ukraina, Białoruś i Azerbejdżan) mają udział w światowym eksporcie wyższy niż 0,1% i dlatego wskaźniki dotyczące eksportu tych pięciu państw będą przede wszystkim przedmiotem dalszych analiz.

Według klasyfikacji stosowanej przez UNCTAD kraje WNP zaliczane są do krajów transformacji gospodarczej, ale niektóre z nich mają także cechy śródlądowych krajów rozwijających się¹¹. Na marginesie rozważań warto również zauważyć, że kraje WNP, a głównie Rosja, mają dość duży udział w polskim handlu zagranicznym, znacznie wyższy niż w całym handlu międzynarodowym¹².

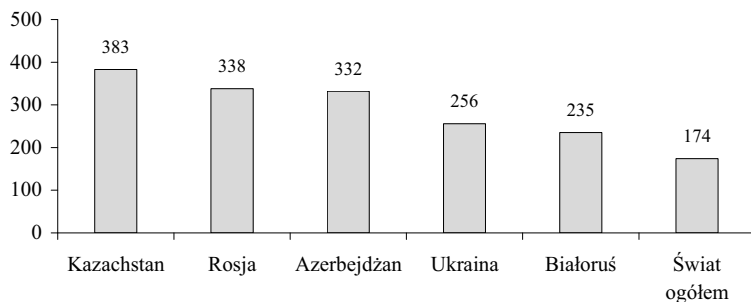
3. Dynamika średnich cen eksportowych krajów Wspólnoty Niepodległych Państw

Pierwszym, zasadniczym wnioskiem, jaki wyłania się z analizy dynamiki cen eksportowych (*unit value*) krajów WNP, jest to, że rosły one w tempie zdecydowanie wyższym od średniej światowej. Ceny w globalnym eksporcie zwiększyły się bowiem w latach 2001–2011 zaledwie o 74%, podczas gdy w wywozie krajów WNP aż o 228%. Różnica jest więc ogromna (por. rys. 2). Przedstawione tendencje są oczywiście zdeterminowane przez szerzej omówiony w pierwszej części artykułu ruch cen, obserwowany w handlu międzynarodowym w XXI wieku. Surowcowo-paliwowa struktura eksportu krajów WNP okazała się więc ich istotnym atutem w świetle nowych relacji cenowych, notowanych w ostatnich dwóch dekadach.

Po drugie, podkreślenia wymaga ścisły związek między różnicami w tempie wzrostu cen eksportowych między krajami WNP a odsetkiem przypadającym na paliwa w ich łącznym wywozie (por. rys. 3). Kraje naftowe (Rosja, Azerbejdżan, Kazachstan, a także Turkmenistan) odznaczały się bardzo wysoką dynamiką cen

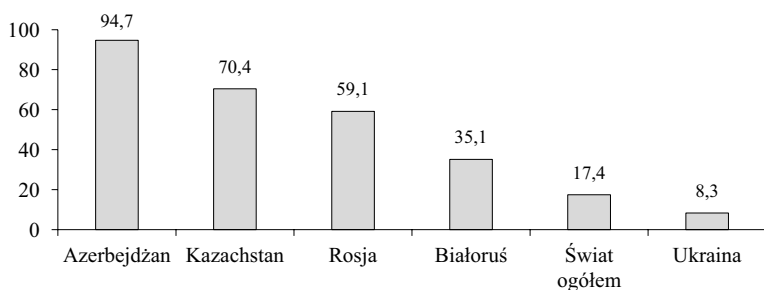
¹¹ W zestawieniu śródlądowych krajów rozwijających się ujmowane są takie kraje, jak Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Por. *UNCTAD Handbook of Statistics 2012...*, s. xv.

¹² W 2011 r. przypadło na nie prawie 9% polskiego eksportu i ponad 14% importu. Por. *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 116–122.

Rysunek 2. Wskaźniki cen eksportowych wybranych krajów WNP w 2011 roku (%) (2000 = 100)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Rysunek 3. Udział paliw w eksporcie wybranych krajów WNP w 2011 roku (%)

Źródło: jak pod tabelą 1.

eksportowych, determinowaną przez ruch światowych cen ropy naftowej. Państwa o niższym udziale paliw w wywozie notowały znacznie niższe tempo zmian cen eksportowych (np. Ukraina, Białoruś). Na uwagę zasługuje jednak fakt, że te ostatnie kraje, o zdecydowanie wyższym udziale dóbr przetworzonych w eksporcie (Białoruś około 50%, a Ukraina nawet ponad 60%), osiągnęły w 2011 roku – w porównaniu z 2000 rokiem – i tak znacznie wyższą dynamikę cen od średniej światowej (Białoruś – 235, Ukraina – 256, podczas gdy świat ogółem – tylko 174). Na to zjawisko mogą oddziaływać dwa czynniki. Z jednej strony niska podstawa wyjściowa (baza), będąca punkt odniesienia dla nowo powstałych po rozpadzie ZSRR – i tworzących dopiero swoje autonomiczne struktury gospodarcze – państw. Z drugiej strony natomiast względnie duży udział produktów ropopochodnych w wywozie obu państw. Problem ten sygnalizowano we wcześniejszych rozważaniach.

Na odpowiednie wyeksponowanie zasługuje również bardzo niska dynamika cen w eksporcie Mołdawii – wskaźnik *unit value* wyniósł bowiem zaledwie 105 (por. tab. A.3), co oznacza oczywiście bardzo silny bezwzględny spadek cen eksportowych w ujęciu realnym. Zjawisko to może budzić pewne zdziwienie w świetle dużego (ponad 40%) udziału żywności w eksporcie Mołdawii. Jest to jednak zarazem kraj o najniższej roli paliw w wywozie (poniżej 2%), co jeszcze raz potwierdza znaczenie tej grupy towarowej w kształtowaniu poziomu średnich cen eksportowych krajów WNP.

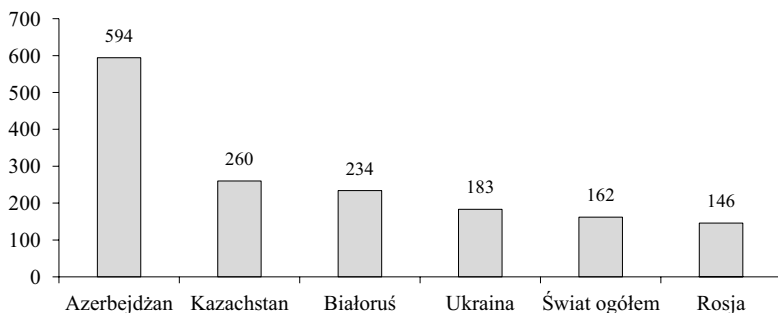
4. Dynamika wolumenu i wartości eksportu krajów Wspólnoty Niepodległych Państw

Wolumen można traktować jako drugi (po cenie) syntetyczny czynnik determinujący łączną wartość eksportu. Specyfika wpływu tych dwóch czynników od dawna jest żywo dyskutowana w literaturze z uwagi na zwykle odwrotnie proporcjonalną zależność obu zmiennych. Szczególnie ożywione dyskusje – na przykład w drugiej połowie ubiegłego wieku – dotyczyły tak zwanej barier podażowych w eksporcie krajów słabo rozwiniętych. W ostatnim okresie aspekt ten był rozwijany – w ujęciu mikroekonomicznym – na przykład w ramach analizy koncepcji strategii rozwoju firm (strategia niskich cen a strategia różnicowania produktu)¹³.

Analiza dynamiki wolumenu krajów WNP prowadzi do kilku interesujących wniosków (por. rys. 4 i tab. A.3). Po pierwsze, tempo wzrostu wolumenu całej grupy krajów WNP kształtowało się w badanym okresie na poziomie zbliżonym do średniej światowej (wzrost o ponad 60%). Po drugie, wspomniana dynamika była bardzo zróżnicowana w przekroju poszczególnych krajów. Podkreślenia wymaga fakt, że Rosja – najważniejszy podmiot w WNP – odnotowała wyraźnie niższe tempo wzrostu wolumenu (wzrost o 46%) zarówno od średniej światowej, jak i od większości pozostałych krajów WNP. Wiąże się to zapewne z wpływem wspomnianych ograniczeń podażowych w eksporcie surowcowym Rosji, jak i z niską bazą wyjściową do porównań w wypadku pozostałych krajów. Po trzecie, akcentowane zróżnicowanie dynamiki wolumenu wywozu można traktować jako zewnętrzny wyraz postępów (lub trudności) w rozwoju gospodarczym poszczególnych państw WNP. Na szczególną uwagę zasługuje Azerbejdżan, który zano-

¹³ Szerzej na ten temat zob. np. J. Dudziński, *Ceny rynku międzynarodowego. Tendencje i mechanizm*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998.

tował sześciokrotny wzrost wolumenu wywozu, zbliżony nawet do osiągniętego w tym czasie przez Chiny (wskaźnik 638). Rezultat uzyskany przez Azerbejdżan jest interesujący również dlatego, że eksport tego kraju ma charakter wybitnie surowcowy (na paliwa przypada aż 95%), podczas gdy eksport Chin stanowią niemal wyłącznie dobra przetworzone.

Rysunek 4. Dynamika wolumenu eksportu wybranych krajów WNP w 2011 roku (%) (2000 = 100)

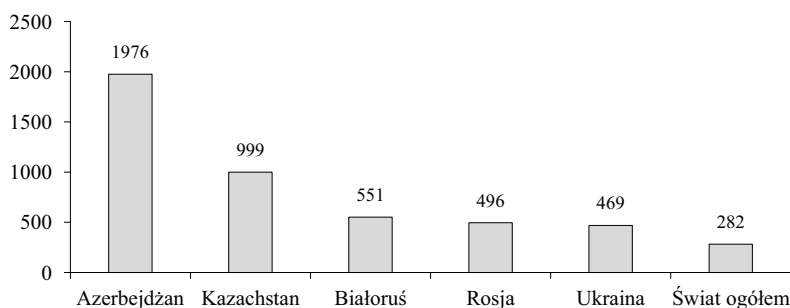
Źródło: jak pod tabelą 1.

Na podkreślenie zasługuje wysoka dynamika wolumenu eksportu Kazachstanu (wzrost o 160%) i bardzo wysoki, bo sięgający 70%, udział paliw w łącznym wywozie, a także Białorusi (wzrost o 134%). W tej grupie można umieścić również Ukrainę (wzrost o 83%), mającą wskaźnik wyższy niż kraje WNP ujmowane łącznie (wzrost o 65%). Interesujący jest wysoki wskaźnik osiągnięty przez Mołdawię (wzrost wolumenu aż o prawie 350%). Przypomnieć należy jednak, że kraj ten w analizowanym okresie miał bardzo niską dynamikę cen, a więc przypadek ten dobrze odzwierciedla wskazywaną w literaturze i sygnalizowaną wyżej odwrotnie proporcjonalną zależność między ceną i wolumenem. Na marginesie rozważań można dodać, że w badanym okresie Chiny również zanotowały bardzo niską dynamikę nominalnych cen eksportowych (wzrost o zaledwie 19%), co oznacza oczywiście ich silny spadek w ujęciu realnym.

Omawiając wpływ wolumenu wywozu na wartość eksportu, należy zwrócić uwagę na bardzo słabe wyniki osiągnięte przez najbiedniejszy kraj należący do WNP, czyli Tadżykistan (bezwzględny spadek wolumenu eksportu aż o 33%)¹⁴.

¹⁴ UNCTAD Statistical Database, <http://unctadstat.unctad.org> (12.02.2013).

Można założyć, że przedstawione wyniki są wyrazem zarówno trudności rozwojowych państwa mającego po rozpadzie ZSRR kłopoty ze znalezieniem właściwego miejsca w nowym otoczeniu instytucjonalno-gospodarczym, jak i niekorzystnego oddziaływania położenia geograficznego.

Rysunek 5. Dynamika wartości eksportu wybranych krajów WNP w 2011 roku (%) (2000 = 100)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Najistotniejszym ogólnym wnioskiem płynącym z analizy dynamiki wartości eksportu krajów WNP jest fakt, że omawiane kraje zwiększyły w ubiegłej dekadzie swój eksport ponad pięciokrotnie (por. rys. 5 i tab. A.3). Oznaczało to więc, że łączny wywóz krajów WNP rósł w tempie ponad dwukrotnie szybszym od średniej światowej. W efekcie nastąpił więc – omówiony wcześniej – wzrost roli tego ugrupowania w łącznym światowym eksporcie. Najwyższą dynamikę eksportu odnotowały oczywiście kraje o znacznym udziale paliw w wywozie, czyli Azerbejdżan (wzrost prawie dwudziestokrotny) i Kazachstan (wzrost dziesięciokrotny). Jako swoistą ciekawostkę można podać fakt, że Chiny – a więc kraj najczęściej podawany jako przykład wysokiej dynamiki eksportu – zanotowały w analizowanym okresie wzrost około siedmiokrotny.

Na odpowiednie wyeksponowanie zasługuje także dość wysoki wzrost eksportu Białorusi (ponadpięciokrotny), nawet nieco wyższy od Rosji, a także stosunkowo dobre rezultaty Mołdawii (wzrost blisko pięciokrotny), zwłaszcza w świetle bardzo niekorzystnego tempa wzrostu cen eksportowych. Wywóz Tadżykistanu – w całym badanym okresie – zwiększył się z kolei w ujęciu wartościowym zaledwie o 60%.

W podsumowaniu przeprowadzonej analizy można więc ogólnie stwierdzić, że bardzo dobre wyniki eksportowe krajów WNP (w ujęciu łącznym) zostały osiągnięte głównie dzięki bardzo korzystnym dla nich relacjom cen, kształtującym się w handlu międzynarodowym XXI wieku. Przypomnieć bowiem należy, że wolumen eksportu krajów WNP zwiększył się w tym samym tempie co średnia światowa. Kraje naftowe (Kazachstan, a przede wszystkim Azerbejdżan), mające możliwości jednoczesnego silnego zwiększenia dynamiki wolumenu wywozu, zanotowały ponadprzeciętne wyniki eksportowe.

Na koniec nasuwa się uwaga o charakterze ogólniejszym. Przedstawione tendencje w eksporcie krajów WNO – zdeterminowane z jednej strony przez korzystne dla nich relacje cenowe, z drugiej zaś przez strukturę towarową ich eksportu – oddziaływały obiektywnie na dezintegrację gospodarczą, a tym samym w znacznym stopniu i polityczną całość ugrupowania. Tendencje (sygnalizowane w drugim punkcie artykułu) kierowały bowiem – niejako w naturalny sposób – strumienie eksportu na zewnątrz ugrupowania, gdyż tam był popyt na eksportowane przez te kraje podstawowe produkty.

Uwagi końcowe

Przeprowadzona analiza pozwala na przedstawienie kilku uwag o charakterze ogólniejszym.

Po pierwsze, nowe relacje cen notowane w XXI wieku w handlu międzynarodowym wywołały różne skutki w poszczególnych regionach i krajach. Najczęściej, były one korzystne dla krajów i regionów o surowcowo-rolnej strukturze wywozu.

Po drugie, zarówno struktura produktu narodowego, jak i eksportu krajów WNP okazała się bardzo korzystna w aspekcie kształtowania nowych relacji cen. Najlepszym tego wyrazem był fakt, że kraje WNP zwiększyły swój wywóz w ujęciu wartościowym ponad pięciokrotnie, czyli dwukrotnie szybciej niż wzrósł cały eksport światowy. O tym, że to właśnie ruch cen był podstawową determinantą, świadczy fakt, że wolumen eksportu krajów WNP i globalnego wywozu zwiększały się w zbliżonym tempie.

Po trzecie, korzystne relacje cenowe i istniejąca w krajach WNP struktura towarowa eksportu okazały się naturalnym czynnikiem dezintegracyjnym, gdyż kierowały strumienie handlu zagranicznego z krajów Wspólnoty głównie do krajów trzecich.

Aneks statystyczny

Tabela A.1. Wymiana handlowa w obrębie WNP w latach 2001–2011

Wyszczególnienie		2001	2003	2005	2007	2009	2011
Intraeksport	wartość (mln USD)	30 420	39 524	61 306	99 932	87 107	96 625
	udział (%) ^a	21,46	20,61	18,01	19,34	19,47	13,08
Intraimport	wartość (mln USD)	33 637	43 327	63 896	103 035	86 982	139 371
	udział (%) ^b	33,90	31,24	28,35	26,05	25,04	24,68

^a W łącznym eksporcie krajów WNP.

^b W łącznym imporcie krajów WNP.

Źródło: UNCTAD Statistical Database, <http://unctadstat.unctad.org> (12.02.2013).

Tabela A.2. Struktura towarowa eksportu krajów WNP w latach 2000–2011 (%)

Kraj	Produkty rolne ^a	Surowce mineralne ^b	Wyroby przetworzone ^c
	2000		
Armenia	12,8	61,7 (7,0)	25,4
Azerbejdżan	5,6	88,0 (85,1)	6,4
Białoruś	10,4	20,8 (19,8)	64,8
Kazachstan	8,2	73,7 (52,0)	16,5
Kirgistan	19,1	62,0 (16,4)	19,0
Mołdawia	62,9	1,9 (0,1)	34,9
Rosja	4,5	59,7 (50,6)	24,1
Tadżykistan	16,4	70,7 (13,3)	12,8
Turkmenistan	10,2	81,4 (81,0)	6,9
Ukraina	10,9	19,6 (5,5)	67,1
Uzbekistan	47,9	32,0 (19,2)	18,8
WNP ogółem	6,9	54,4 (44,1)	29,6
Świat ogółem	8,6	14,5 (10,5)	73,9
	2011		
Armenia	18,3	54,4 (5,8)	26,5
Azerbejdżan	2,0	95,0 (94,7)	2,9
Białoruś	11,0	36,1 (35,1)	49,9
Kazachstan	3,9	82,6 (70,4)	13,5
Kirgistan	19,6	35,9 (15,6)	41,5
Mołdawia	41,5	6,9 (1,9)	51,5
Rosja	4,5	65,1 (59,1)	13,5
Tadżykistan	21,7	40,8 (1,8)	11,9
Turkmenistan	17,0	69,3 (68,3)	13,5
Ukraina	19,8	17,1 (8,3)	62,6
Uzbekistan	24,5	34,8 (14,7)	40,7
WNP ogółem	6,8	61,8 (54,9)	20,2
Świat ogółem	9,4	23,4 (17,4)	63,5

^a SITC 0 + 1 + 2 – (27+28) + 4.

^b SITC 27 + 28 + 3 + 68 + 667 + 971; w nawiasie tylko udział paliw (SITC 3).

^c SITC 5 + 6 + 7 + 8 – (667 + 68).

Źródło: UNCTAD Handbook of Statistics, United Nations, New York–Geneva (roczniki za odpowiednie lata).

Tabela A.3. Wskaźniki dynamiki wolumenu, wartości i cen eksportowych^a
wybranych krajów WNP w latach 2000–2011 (2000 = 100)

Wyszczególnienie	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
	Armenia						
Eksport (wolumen)	100,00	119,08	230,32	261,18	258,53	140,78	192,61
Ceny eksportowe	100,00	97,85	101,18	123,69	160,28	168,47	232,16
Eksport (wartość)	100,00	116,52	233,04	323,05	414,37	237,17	447,17
	Azerbejdżan						
Eksport (wolumen)	100,00	149,55	145,62	253,36	537,83	599,84	594,36
Ceny eksportowe	100,00	88,67	101,93	172,99	226,60	201,53	332,55
Eksport (wartość)	100,00	132,60	148,43	438,11	1218,72	1208,85	1976,54
	Białoruś						
Eksport (wolumen)	100,00	105,38	131,08	153,20	193,52	166,47	234,48
Ceny eksportowe	100,00	96,50	103,57	142,37	171,22	174,68	235,23
Eksport (wartość)	100,00	101,70	135,75	218,11	331,34	290,79	551,56
	Kazachstan						
Eksport (wolumen)	100,00	111,81	144,20	177,48	216,22	201,71	260,66
Ceny eksportowe	100,00	90,62	104,14	180,96	253,77	243,01	383,62
Eksport (wartość)	100,00	101,31	150,17	321,16	548,68	490,18	999,95
	Mołdawia						
Eksport (wolumen)	100,00	145,33	204,53	260,59	285,07	311,70	447,51
Ceny eksportowe	100,00	82,90	81,86	88,82	99,69	87,30	105,29
Eksport (wartość)	100,00	120,49	167,38	231,45	283,20	272,11	471,18
	Rosja						
Eksport (wolumen)	100,00	101,07	122,04	132,63	147,60	127,35	146,85
Ceny eksportowe	100,00	95,97	106,04	175,01	228,59	226,81	338,40
Eksport (wartość)	100,00	97,00	129,41	232,11	337,49	288,84	496,94
	Turkmenistan						
Eksport (wolumen)	100,00	102,80	138,75	115,25	138,40	104,51	126,83
Ceny eksportowe	100,00	104,80	104,45	171,18	228,36	251,81	346,08
Eksport (wartość)	100,00	107,74	144,94	197,29	316,04	263,17	438,95
	Ukraina						
Eksport (wolumen)	100,00	115,15	146,71	159,22	188,22	133,25	183,07
Ceny eksportowe	100,00	96,93	107,89	147,52	179,72	204,87	256,27
Eksport (wartość)	100,00	111,61	158,29	234,88	338,28	272,99	469,16
	Uzbekistan						
Eksport (wolumen)	100,00	102,28	104,13	123,27	161,75	196,76	164,72
Ceny eksportowe	100,00	93,98	108,71	136,76	176,12	193,67	285,54
Eksport (wartość)	100,00	96,13	113,21	168,76	285,03	381,06	470,50
	Kraje WNP ogółem						
Eksport (wolumen)	100,00	104,01	126,64	139,46	161,82	139,89	164,97
Ceny eksportowe	100,00	95,77	105,98	169,89	221,31	222,42	328,20
Eksport (wartość)	100,00	99,60	134,21	236,93	358,16	311,13	541,42
	Świat ogółem						
Eksport (wolumen)	100,00	99,55	111,83	130,53	150,94	134,28	162,11
Ceny eksportowe	100,00	96,42	105,81	124,77	143,90	144,60	174,05
Eksport (wartość)	100,00	95,99	117,27	162,87	217,20	194,18	282,16

^a Wskaźniki *unit value* na bazie USD.

Źródło: jak pod tabelą A.1.

Literatura

- Demjaniuk R., *Priorytety państw członkowskich i układy regionalne w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach nr 89, Siedlce 2011.
- Dudziński J., *Ceny rynku międzynarodowego. Tendencje i mechanizm*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998.
- Dudziński J., *Nowe relacje cen a kierunki przekształceń struktury współczesnego handlu międzynarodowego. Wyzwania gospodarki globalnej*, Prace i Materiały IHZ Uniwersytetu Gdańskiego nr 31, Gdańsk 2012.
- Dudziński J., *Proces zwierania się cen w handlu międzynarodowym i jego przyczyny, w: Gospodarka międzynarodowa i nowe trendy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 179, Poznań 2011.
- Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, IBRKK, Warszawa 2012.
- Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2012*, GUS, Warszawa 2012.
- Shelburne R.C., Pidufala O., *Evolving Trade Patterns in the CIS: The Role of Manufacturing*, Discussion Papers Series, Geneva, September 2006.
- UNCTAD Handbook of Statistics 2012*, United Nations, New York–Geneva 2012.
- UNCTAD Statistical Database*, <http://unctadstat.unctad.org>.
- Żołądkiewicz K., *Specyfika porozumień integracyjnych na obszarze WNP*, w: *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, red. R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, PWE, Warszawa 2012.

**NEW PRICE RELATIONS IN INTERNATIONAL TRADE
IN THE LIGHT OF THE CIS EXPORTS****Summary**

The paper presents the directions of impact of new price relations in the international market on the exports of the CIS countries as observed in the 21st century. The evidence from the research indicates that the structure of the CIS exports (with a large share of commodities) became a significant factor driving up the Commonwealth's total exports. As a result, export prices (unit values) in this group of countries grew twice as fast as the world average, which given comparable growth rates of exports volume observed for both the CIS and the world as a whole, translated into an overall growth rate of the total export value of this region being twice as high as the world average.

This structure, however, has contributed to the disintegration of the Commonwealth as the demand for commodities is raised mostly by third countries (outside the CIS).

Keywords: Commonwealth of Independent States, world prices, prices versus volume